

РЕЦЕНЗИЯ

От: проф. д-р Даниела Милчова Фесчиян, УНСС, катедра „Счетоводство и анализ“, научна специалност „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност“

- 1. Научна степен „доктор“, диплома № 26904 от 23.08.2000 г., протокол 16 № 10 от 20.06.2000 г. на Научна комисия на ВАК при МС на Р България.**
- 2. Научно звание (академична длъжност) „професор“ по научна специалност „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност“, свидетелство 29 от 2014 г., протокол № ФС-11 от 15.12.2014 г. на Финансово-счетоводен факултет при УНСС.**

Относно: дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките“ по научна специалност „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводна отчетност и анализ) в УНСС.

Автор на дисертационния труд: доц. д-р Михаил Желязков Мусов, катедра „Счетоводство и анализ“, УНСС

Тема на дисертационния труд: Поведенчески принципи на управленското счетоводство

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед №1656/26.06.2023г. на Ректора на УНСС.

1. Информация за дисертанта

Дисертантът доц. д-р Михаил Мусов е представил за обсъждане труда си в катедра „Счетоводство и анализ“ на Финансово-счетоводния факултет на УНСС съгласно чл. 39 от ППЗРАСРБ. Разкриването на процедурата по защита на дисертационния труд е извършено на следните основания:

- Решение на Катедрения съвет на катедра „Счетоводство и анализ“ - Протокол №12/23.05.2023 г.;**

- Решение на Факултетния съвет на Финансово–счетоводен факултет - Протокол №ФС-11/20.06.2023 г.

Доц. д-р Михаил Мусов е завършил специалност „Счетоводство и контрол“ в УНСС, притежава бакалавърска и магистърска степен, съответно от 2005-та и 2006-та година. Владее английски и немски език. Започва своя преподавателски стаж през 2010 г. като асистент в същата катедра, от 2012 г. главен асистент и доцент от 2018 г. до сега. През 2010 г. е защитил докторат по научна специалност „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност“. През целия си преподавателски стаж работи по проблематиката на управленското счетоводство и финансовия мениджмънт. Заема множество академични и други длъжности, като членство в редица университетски и институционални структури, съвети, редакционни колегии в УНСС и други европейски университети. От 2021 г. е заместник-ректор по научноизследователската дейност и международното сътрудничество на УНСС и Председател на Програмния съвет по научноизследователска дейност на УНСС, а от 2023 г. е Съпредседател на Националната мрежа за устойчиво развитие SDSN Bulgaria. От 2020 г. доц. Мусов е координатор на ENGAGE EU за България, както и член на ENGAGE EU Executive Committee. Ръководител е на двойната MBA програма между Университета на Илинойс САЩ и УНСС. От 2022 г. е член на Общото събрание на Европейската група за териториално сътрудничество HELICAS Гърция. За периода 2019г.-2021г. е бил главен секретар по международното сътрудничество на УНСС , а от 2016 г. до 2022г. е бил научен секретар на катедра „Счетоводство и анализ“ УНСС.

Доц. д-р Михаил Мусов притежава допълнителна професионална квалификация като вътрешен одитор на системи за управление на качеството, експерт по съдебно-счетоводни и финансово-ценови експертизи и съдебен експерт по данъчни проблеми.

Доц. Мусов има и редица постижения в областта на преподавателската и научноизследователската дейност. През 2020 г. е удостоен със „СІМА Teaching Excellence Award“ за постигнато забележимо въздействие върху световната счетоводна общност и активна подкрепа към професионалното развитие на своите студенти, включен е в списъка на топ 10 на авторите на SSRN, с най- много сваляния на публикации за 2018-та година и топ 10 на най-сваляните от потребителите научни разработки, публикувани през последните 60 дни в Social Science Research Network за 2015-та и 2017-та години.

Лични впечатления

Доц. д-р Михаил Мусов е изграден учен и професионалист, който работи върху актуални проблемни области и аспекти ограничено изследвани в национален план, а именно поведенческите принципи на управленското счетоводство. Доц. Мусов има изграден собствен, при това подчертано модерен стил на писане. В личен план, за мен доц. Мусов е уважаван и етичен колега и утвърден професионалист, ясно разпознаваем в академичните среди с отлична репутация.

Относно изпълнението на минималните национални изисквания по чл. 26, ал.2 и 3 от ЗРАСРБ за придобиване на научната степен „доктор на науките“ мога да посоча, че от представената от доц. д-р Михаил Мусов справка за изпълнението на минималните национални изисквания, залегнали в ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане, във връзка с настоящата процедура, е видно, че тя отговаря на тези изисквания.

Оригиналноста на научните и научно-приложните резултати: Основавайки се на представената от дисертанта декларация за оригиналност на научните и научно-приложните резултати и в рамките на моята научна компетенция считам, че представеният за рецензиране дисертационен труд и публикациите във връзка с разглежданата в него тематика са лично дело на кандидата. Към момента на изготвянето на настоящата рецензия няма подадени сигнали и доказателства за плагиатство в тези трудове. Изискванията на чл. 29, ал. 1, т. 6 от ЗРАСРБ са изпълнени.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Представеният за рецензиране труд „Поведенчески принципи на управленското счетоводство “ се отличава с актуалност и обществена значимост. Избраната проблематика представлява интерес за теорията и практиката на управленското счетоводство. Поведенческите аспекти и проблеми в управленското счетоводството са предмет на разнообразни публикации през последните две десетилетия във водещи в световен аспект научни разработки. Дисертантът се фокусира върху обосноваването на поведенческите принципи предлагащи решения с теоретична и приложна стойност, които да служат като рамка за реализиране на поведенческата изследователска програма в управленското счетоводство и същевременно да предпоставят висока ефективност на управленско-счетоводната функция в социално-икономическата практика. Доц. д-р Михаил Мусов представя своето разбиране за поведенческите проблеми базирайки се на постиженията на управленското счетоводство и основни публикации в областите на

психологията и поведенческият икономикс. Цялостното впечатление е за труд с подчертано еkleктичен характер - авторът прилага съвкупност от подходи и прави изследвания в различни области на икономическото познание, за да характеризира конкретния обект на изследването – поведенческите принципи на управленското счетоводство. Трудът се отличава с изразена интердисциплинарност и иновативност в подхода към изследвания проблем и представлява оригинално и завършено научно произведение. Обобщенията, изводите и предлаганите решения от дисертанта съответстват на съвременните научни постижения и представляват оригинален и значим принос в теорията и практиката на управленското счетоводство.

Дисертационният труд е с обем от 374 страници структурирани в увод, пет глави, заключение. Изследването реферира над 450 източника, от които 47 са на български език. Представени са 13 приложения. Счита се, че избраната структура на изложението е подходяща и адекватна и дава много добри възможности за постигане на изследователските цели.

Уводът има въвеждащ характер в изследваната проблематика. В неговите рамки ясно и последователно са очертани целта, задачите, обекта, предмета и тезата на изследването. Целта на дисертационния труд е да се разработи обща рамка от поведенчески принципи на управленското счетоводство, разбирани като базови поведенчески правила, които формират определени начини на мислене и/или действия, и могат да бъдат систематично прилагани като критерии за преценка на полезността на алтернативни практики и модели на управленското счетоводство при прилагането им в социално-икономическата практика.

Целта се реализира чрез пет целенасочено и вярно формулирани задачи. Основната идея на труда е общата рамка от поведенчески принципи на управленското счетоводство да представлява качествено ново допълнение към вече съществуващите принципи в управленското счетоводство, а не да се отрекат или заменят тези принципи. Изследването има експериментален характер. То е една от малкото разработки в счетоводната теория по тази проблематика, в която за първи път се формулират поведенческите принципи в управленското счетоводство, които по думите на автора имат изследователски и предварителен характер, без претенция за изчерпателност и с идеята по-скоро да се провокира дискусия, която да доведе до по-цялостна и широко възприета формулировка на поведенческите принципи в бъдеще.

Изследователската теза, застъпена в труда, е, че съществуват възможности за подобряване на ефективността на управленско-счетоводната функция в съвременните организации. Тези възможности изискват преди всичко по-добро разбиране на реалното поведение на

хората в организацията. Именно прилагането на практики и модели, съобразени с въздействието на счетоводната информация върху възприятията, когнитивните и мотивационни процеси на мениджърите и служителите има потенциала да допринесе за по-висока ефективност на управленско-счетоводната функция и за създаването на стойност в организацията.

Представен е методологическият инструментариум, като е обяснен избора на автора, включващ като общ метод на познанието философията на науката и научните революции т XX век, създадена от Карл Попър, Томас Кун и Имре Лакатош и утвърдила се като съвременна философско-методологична основа на емпиричните науки, в т.ч. и на счетоводната наука. Умело са съчетани няколко базови изследователски метода – историко-логическия метод, методите на анализа и синтеза, системният подход и методът на моделирането. Коректно са очертани ограничителните условия на изследването. Предмета и обекта на изследването са адекватно формулирани и отразяват идеята на дисертанта за представянето на избория от него проблем. За обект се възприемат теорията и практиката на управленското счетоводство, а предметът е комплицирано образуване от логическата връзка между поведенческата и счетоводната теория, с подчертана роля на поведенческия икономикс като методология. Дисертантът обосновава ограниченията на изследването от недостатъчното разработване на поведенческия икономикс. Той счита, че усилията за създаване на единна теория на поведенческия икономикс са на ранен времеви стадий и логически обобщава, че изучаването на дейността на управленското счетоводство може да става само чрез отделни поведенчески теории при постъпателно създаване на единен набор от поведенчески принципи на адекватното счетоводство. Дисертационният труд притежава ясна структура, която отговаря на поставените в него цел, обект, предмет и задачи. Тази структура е последователна, но същевременно сама по себе си представя един иновативен подход към изследваната тематика, отличаващ се с изразена еkleктичност и интердисциплинарност - подход, изключително актуален за съвременните научни изследвания. Изложението е гладко, анализите в него се базират на многобройни литературни източници на различни езици, което показва много добрата осведоменост на дисертанта по отношение на проблематиката в международен план. В резултат от извършената изследователска работа в хода на изложението тезата, поставена в увода е доказана. Дисертантът представя критичен анализ на събраната информация, от който проличава ясно изразено мнение по разглежданите въпроси и осъзнатостта на тяхната конкретика както в теоретичен, така и в приложен аспект. Оценката ми за научните качества на дисертационния труд е изцяло високо

положителна.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Многобройните научни и научно-приложни резултати в дисертационния труд на доц. д-р Михаил Мусов включват формулирането на следните изводи, обобщения и резултати:

В първа глава:

- 1) Заключение, че основната функция на съвременното управленско счетоводство е създаването и използването на уместна финансова и нефинансова информация, необходима за формулирането и изпълнението на стратегията на организацията, насочена към генериране и запазване на стойност. Както и очертаването на приносът на управленското счетоводство за създаването на по-висока стойност и обвързването му с възможностите за постигане на въздействие върху решенията и поведението на мениджърите и служителите. Тази поведенческа функция обуславя разбирането, че в управленското счетоводство тясно дисциплинарни аспекти са неизменно преплетени с поведенческите.
- 2) Очертаването на двете най-важни области, в които управленското счетоводство осъществява своята функция: вземането на управленски решения и управление на изпълнението, което обединява във взаимосвързано единство дейностите по планиране и контрол на изпълнението.
- 3) Резюмирането на научното осмисляне от дисертанта на множеството съществуващи интерпретации на счетоводните принципи като базови или основополагащи правила или теории, които формират определени начини на мислене и/или действия, представляващи критерии за преценка на полезността на алтернативни нормативни модели в практиката в определени времеви и пространствени граници.
- 4) Обосноваването на необходимостта от самостоятелен набор от принципи, приложими в областта на управленското счетоводство, произтичаща от различните цели, които изпълняват управленското счетоводство и финансовото счетоводство.
- 5) Изследването на различните опити през последните 90 години за извеждане на счетоводни принципи в областта на управленското счетоводство. Критичният анализ на два от тях – на Института на управленските счетоводители (ИМА, 2013) и на Института на сертифицираните управленски счетоводители (СИМА, 2017), с ясно дефиниране на недостатъците им, свързани с

поведенческите аспекти. Доразвиването на тези принципи в сферата на поведенческите науки може да допринесе за осъществяването на по-ефективна управленско-счетоводна функция в съвременните организации.

Във втора глава:

- 6) Представената философска обосновка на поведенческите аспекти в счетоводството първо от гледна точка на тезиса на Поррет за трите свята, условно наречени свят 1 (на физическата реалност), свят 2 (психологически свят) и свят 3 (свят на абстракциите), и на второ място – връзката със семиотиката.
- 7) Систематизирането на основните класификации на поведенческите счетоводни изследвания в управленското счетоводство въз основа на трудове на западни автори. Отделено е внимание и на съществуващите трудове посветени на поведенческите аспекти в българската счетоводна литература, с изследване и позоваване на автори като професорите Димитър Добрев, Коста Пергелов, Трифон Трифонов, Михаил Динев, доц. Катя Златарева и др.
- 8) Обосноваването на поведенческия икономикс като теоретико-методологична база на съвременното управленско счетоводство и представянето му като пресечна точка на фундаментални икономически и психологически теории. Анализират се двата модуса на мислене в поведенческия икономикс като източник на когнитивни евристики и заблуди – модус на автоматично мислене и модус на рефлексивно мислене, и тяхното взаимодействие.
- 9) Извеждането на обща рамка, представляваща насоки за разработване на поведенчески принципи на управленско счетоводство, с формулиране на целите на разработване на рамката, подходите на разработване, начин на формулиране и критерии за оценка. Тези аспекти на рамката са подходящо анализирани и въз основа на прилагането на тази очертана обща рамка последователно в следващите глави на труда са логически обосновани и изследвани три поведенчески принципа на управленското счетоводство:
 - Информацията и комуникацията са релевантни на процеса на вземане на решения;
 - Очакваното въздействие върху поведението е анализирано;
 - Фундаменталната несигурност е отчетена.
- 10) Изводите за липсата на цялостна рамка, която да задава обща визия и цели на поведенческите счетоводни изследвания. Разсъжденията относно разработването на поведенчески

принципи на управленското счетоводство и ефектите от тях за по-нататъшно интердисциплинарно развитие на счетоводната теория. Изводът за необходимостта от обща рамка, която да включва основните насоки за тяхното разработване.

В трета глава:

- 11) Обосноваването, че релеванността в управленското счетоводство е качествена характеристика на информацията със статут на „златен стандарт“, който има водещо значение над останалите характеристики (обективност, съпоставимост, надеждност, истинност). Разкриване на връзката и с крайното използване на управленско-счетоводната информация, зависещо от потребителите на информацията, с което се аргументира разбирането за релеванността като въпрос с поведенчески измерения. Подкрепям мнението на дисертанта, че в сравнителен аспект в областта на финансовото счетоводство е твърде трудно процесите на вземане на решения от страна на потребителите да бъдат интегрирани в теоретична рамка, докато в управленското счетоводство е по-постижимо тези процеси (или техни елементи) да бъдат взети предвид в модела. Затова според дисертанта включването на процеса на вземане на решения в поведенческия модел води до две измерения на управленско-счетоводната информация: релевантна на процеса (допринасяща за неутрализиране на когнитивните заблуди) и квази-релевантна на процеса (недопринасяща за неутрализиране на когнитивните заблуди).
- 12) Илюстрацията на емпиричното съответствие на този принцип с проведения теренен експеримент през м. януари 2023 г. с участието на 309 респонденти (студенти-икономисти и докторанти), с който е проверено дали релевантната и квази-релевантната информация могат да доведат до различни решения. С проведения експеримент дисертантът потвърждава, че релевантната и квази-релевантната информация могат да доведат до систематично различни предпочитания у лицата, вземащи решения, и съответно различни избори. В сила е моделът на „ограничената рационалност“, при който когнитивните способности на хората да обработват информацията по напълно рационален начин са ограничени. Вместо да оптимизират те се задоволяват с постигането на достатъчно добри резултати.

В четвърта глава:

- 13) Обосноваването и формулирането на втория поведенчески принцип на управленското счетоводство, свързан с динамиката в поведението на лицата в организацията.

- 14) Изследването на въздействието на управленско-счетоводната информация върху когнитивните и мотивационните процеси, допринасящи за ефективното управление на динамиката в поведението на служителите и мениджърите от по-ниските управленски нива. Акцентирано е върху въпроса за нивото на бюджетната трудност като основен проблем на счетоводното бюджетирание с множество поведенчески измерения. Предложен е поведенчески модел на оптимално ниво на бюджетната трудност и са анализирани неговите предимства в сравнение с традиционния модел, разработен преди повече от 50 години.
- 15) Потвърждаването с теренен експеримент на емпиричната съгласуваност на теоретично обоснования принцип. Представени са основните приложни аспекти на поведенческия принцип в управленско-счетоводната практика.

В глава пета:

- 16) Изследването на взаимовръзката между причинност и случайност и поставянето на въпроса доколко причинно-следствеността може да бъде приета за силна зависимост. Внимание е обърнато и на проблемите, свързани с коректното възприемане на причинно-следствените връзки. Разгледани са и нивата на несигурност в социално-икономическата система и нейните основни източници. Обосновано е, че в условията на несигурност е налице слаба връзка между решенията и действията, от една страна, и постигнатите резултати, от друга страна, а постоянният успех е малко вероятен. Демонстрирано е приложението на принципа в управленско-счетоводната практика.
- 17) Взаимообвързаното разглеждане на трите поведенчески принципа на управленското счетоводство и сравнителното им анализиране със съществуващи принципи в областта на управленското счетоводство. Представената оценка на изведените принципи въз основа на ползите и ограниченията.

Според мен с представените в края на всяка глава изводи и обобщения дисертантът е съумял да насочи вниманието към акцентите в разработката. В заключението са представени коректно основните изводи от цялостното изследване. Прочетен е и е осмислен значителен обем специализирана литература по въпросите за принципите и поведенческите аспекти на управленското счетоводство. Представеният за рецензиране дисертационен труд е сериозно и задълбочено научно изследване, в което логически се обосновава необходимостта от формулиране и възприемане на общи насоки за извеждане на поведенческите принципи на управленското счетоводство, като е открит основният недостатък на утвърдените

към момента принципи на управленско счетоводство, възприети от авторитетни изследователи и професионални организации – липсата на обвързаност с когнитивните и мотивационни нагласи на потребителите на управленско-счетоводна информация в предприятието. Дисертационният труд е разработен на базата на концепциите в поведенческия икономикс и притежава всички качества на ново научно изследване за страната ни, при това с подчертано интердисциплинарен характер по отношение на поведенческите аспекти. Дисертантът не само излага становища на различни автори по разглежданата проблематика, но представя и аргументиран критичен анализ, като предлага свои виждания, допълнения и обобщения. Доц. д-р Михаил Мусов е проверил съответствието на теоретичните си анализи, изводи и обобщения за трите поведенчески принципа на управленското счетоводство с емпирични изследвания

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Дисертантът е идентифицирал седем приноси момента в дисертационния си труд. Считам, че те са коректно формулирани и вярно отразяват постигнатото в рамките на труда. Приносите се изразяват в систематизация на научни знания, доизясняване на понятия, теоретично обосноваване и въвеждане на базови поведенчески принципи, разработване на адекватен инструментариум за решаване на поставените изследователски задачи в изследваната област. Положително оценявам и приемам като значими дефинираните от дисертанта седем приноса, които са резултат от разработването на сложна иновационна тема в областта на управленското счетоводство, с които се обогатява съществуващата теория и практика. Считам, че приносите са ясно формулирани и са постигнати в изследването. Според мен най-важните от теоретична и приложна гледна точка, обвързващи теорията, методологията и емпириката на изследването са:

- Теоретичното обосноваване на интегрирана рамка от базови поведенчески правила, съдържаща три вътрешно съгласувани поведенчески принципа, които формират поведенчески начин на мислене и действия, представляващи критерии за професионална преценка на полезността на алтернативни управленско-счетоводни модели.
- Тестването на емпиричната съгласуваност на интегрираната рамка от поведенчески принципи, за проверката на емпиричното им съответствие.
- Установяването на валидността на изведените поведенчески принципи като критерии за преценка и

избор на конкретни управленско-счетоводни модели за целите на постигането на по-висока стойност в организацията посредством анализ на тяхното приложение в двете функционални области на счетоводната практика – вземането на управленски решения и управлението на изпълнението.

Според мен систематизираните от дисертанта приноси съответстват на съвременните научни постижения и представляват оригинален и значим актив за икономическата наука в областта на управленското счетоводство.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

.Доц. д-р Михаил Мусов е представил 5 публикации по темата на дисертационния труд - 2 статии („под печат“ в реферирано издание и в издание индексирано в SCOPUS), две студии (една от тях „под печат“) и едно участие в колективна монография. В двете публикации, които са видими/публикувани към момента на писането на настоящата рецензия се съдържат оценки, изводи и идеи, развити по - широко и задълбочено в дисертационния труд:

1. Самостоятелна глава в колективна монография Мусов, М. (2023). Професионалните квалификации на Института на сертифицираните управленски счетоводители (СИМА). В Предизвикателства на интегрираното развитие на знания и умения в съвременното образование по управленско счетоводство. (колективна монография), София, ИК – УНСС, с. 15–45, ISBN 978-619-232-708-8 (CD); с. 13–48, ISBN 978-619-232-707-1 (книжно тяло).

2. Мусов, М. (2022). Поведенчески аспекти в теорията и практиката на управленското счетоводство. Научни трудове, LXII, т. 1. София, ИК – УНСС: с. 333–357, ISSN (print): 0861-9344; ISSN (online): 2534-8957. Сравнително невисоката степен на разпространение на получените резултати в научната литература към настоящия момент е основание да се препоръча на дисертанта научните резултати от изследването му да придобият по-широка публичност, така те ще станат и обект на дискусия от българските и чуждестранни изследователи и професионални организации, което ще подкрепи реализирането на идеята на дисертанта „...да провокира дискусия, която да доведе до по-цялостна и сравнително широко възприета формулировка на поведенческите принципи в бъдеще.“, представена на стр.10 от дисертационния труд, както и в автореферата.

6. Оценка на автореферата

Представеният за рецензиране автореферат обективно и достоверно отразява в сбита форма същността и основните приноси и изводи в дисертационния труд. Той отговаря на изискванията за

изготвянето на подобен род разработка и съдържа в себе си списък на научните публикации по темата на дисертационния труд, както и справка за приносите в него.

7.Критични бележки, препоръки и въпроси

Представеният за рецензиране дисертационен труд притежава необходимите характеристики на целенасочено, широко обхватно и задълбочено изследване на актуален и сложен счетоводен проблем и представените критични бележки и препоръки не омаловажават тези му качества. В хода на вътрешните обсъждания в катедрата доц. д-р Михаил Мусов, добросъвестно и с голяма загриженост отстрани повечето от критичните бележки на вътрешните докладчици и членовете на катедрения съвет. Според мен е необходимо по-детайлно и категорично адресиране на резултатите към авторите, изследователите и професионалните организации заинтересовани от тази проблематика като CIMA (The Chartered Institute of Management Accountants/най-голямата в света професионална организация в областта на управленското счетоводство), Институтът на управленските счетоводители (IMA), Асоциацията на международните сертифицирани професионални счетоводители, Международната федерация на счетоводителите (IFAC) и други организации на професионалните счетоводители в България и чужбина. Считам, че мнението на заинтересованите институции е особено ценно за по-обективното оценяване на изследователските резултати, които по този начин биха могли да намерят пробация в съответните организации и изследователски центрове. Така оценката на дисертационния труд би била по-справедлива и резултатите биха постигнали по-голяма степен на приложимост, разпознаваемост, публичност и дискуссионност. В тази връзка препоръчвам да се пристъпи към по-амбициозно адресиране на резултатите от изследването към научната общност и заинтересованите професионални организации.

Въпроси към дисертанта:

1. *Как анализираниите в дисертацията три поведенчески принципа на управленското счетоводство се съотнасят към основните принципи на поведенческия икономикс, възприеман в дисертацията като тяхна теоретико-методологична основа?*

2. *Какви промени в учебното съдържание на обучението по управленско счетоводство във висшите училища в България може да обоснове дисертантът предвид неговото разбиране, че „поведенческите аспекти са иманентно присъща и фундаментална част от теорията и практиката на управленското*

счетоводство...“(с.89 от дисертационния труд)?

8.Заключение

В резултат от задълбоченото ми запознаване с дисертационния труд, авторефератът по него и приложенията за целите на настоящата процедура научни публикации на кандидата потвърждавам, че те съдържат научни, научно-приложни и приложни резултати с висока изследователска стойност, които представляват значим и оригинален принос в науката и напълно отговарят на всички изисквания на ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане.

Въз основа на гореизложеното, давам своята категорична висока положителна оценка за проведеното изследване, представено в дисертационния труд на доц. д-р Михаил Мусов, авторефератът към него, всички постигнати резултати и систематизирани приноси. С убеденост предлагам на почитаемото научно жури да присъди научната степен “доктор на науките” на доц. д-р Михаил Желязков Мусов по професионално направление 3.8. Икономика, научна специалност „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводна отчетност и анализ)“

Дата / място
София, 03.08.2023 г.

Рецензент:

(проф.

д-р Даниела Фесчиян)

REVIEW

By: *Prof. Dr. Daniela Milchova Feschiyan,*
UNWE, Department of Accounting and Analysis
Scientific specialty: “Accounting, control and analysis of economic activity”.

1. Scientific degree “Doctor”, diploma No. 26904 / 23.08.2000, Protocol 16 No. 10 / 20.06.2000 of the Scientific Commission of the Higher Attestation Commission (VAK) at the Council of Ministers of the Republic of Bulgaria.

2. Scientific title (academic position) “professor” in the scientific specialty “Accounting, control and analysis of economic activity”, Certificate No. 29 / 2014, protocol No. ФС-11 / 15.12.2014 of the Faculty of Finance and Accounting at UNWE.

Subject: Dissertation for awarding the scientific degree **“Doctor of Science”** in the *scientific specialty “Accounting, control and analysis of economic activity”* at UNWE.

Author of the dissertation: *Assoc. Prof. Dr. Michael Zhelyazkov Musov,*
UNWE, Department of Accounting and Analysis,

Dissertation title: *Behavioral Principles of Management Accounting*

The reason for submitting the review: participation in the Scientific Committee for the defense of the dissertation according to Order No. 1656 / 26.06.2023 of the Rector of UNWE.

1. Information about the D.Sc. candidate

The D.Sc. candidate – Assoc. Prof. Michael Musov – has submitted his dissertation to the *Department of Accounting and Analysis / Faculty of Finance and Accounting* of UNWE for consideration in accordance with Article 39 of the Regulations on the Implementation of the Development of

Academic Staff in the Republic of Bulgaria Act. The dissertation defense procedure was opened on the basis of:

- *the decision of the Department Council of the Department of Accounting and Analysis, Minutes No. 12/23.05.2023;*
- *the decision of the Faculty Council of the Faculty of Finance and Accounting, Minutes No. ΦC-11/20.06.2023.*

Assoc. Prof. Michael Musov graduated in “Accounting and Control” at UNWE and holds a Bachelor’s (2005) and Master’s degree (2006). He speaks English and German. He started his academic career in 2010 as an Assist. in the same department, since 2012 he has been a Chief Assist. and since 2018 an Assoc. Prof. In 2010 he earned his PhD in the specialty of “Accounting, Control and Analysis of Economic Activity”. Throughout his academic career he has worked on management accounting and financial management issues. He holds numerous academic and other positions, such as membership in a number of university and institutional structures, councils, boards at UNWE and other European universities. Since 2021, he has been Vice-Rector for Research and International Affairs of UNWE and Chairman of the UNWE R&D Programme Council, and since 2023 he has been Co-Chair of “SDSN Bulgaria” – the National Sustainable Development Solutions Network. Since 2020 Assoc. Prof. Musov is the Coordinator of ENGAGE.EU for Bulgaria, as well as a member of the ENGAGE.EU Executive Committee. He is the head of the dual MBA Programme between Northern Illinois University (USA) and UNWE. Since 2022 he is a member of the General Assembly of the European Grouping for Territorial Cooperation HELICAS (Greece). For the period 2019–2021, he was Secretary General for International Cooperation of UNWE , and from 2016 to 2022 he was Academic Secretary of the Department of Accounting and Analysis at UNWE.

Assoc. Prof. Michael Musov holds additional professional qualifications as an internal auditor of quality management systems, an expert in forensic accounting and financial valuation and a forensic expert in taxation.

Assoc. Prof. Musov also has a number of achievements in the field of teaching and research activities. In 2020, he was distinguished with the “CIMA Teaching Excellence Award” for having made a difference to the global accounting community, and proactively supported the professional development of his students. In 2015 and 2017 he was listed on SSRN's Top Ten download lists for all papers first announced in the Social Science Research Network (SSRN) in the last 60 days. At the beginning of 2018 he was included in the top 10% of Authors on SSRN by total new downloads.

Personal impressions. Assoc. Prof. Michael Musov is an accomplished scholar and professional who works on topical problem areas

and aspects nationally underexplored, namely – the behavioral principles of management accounting. He has developed his own, and distinctly modern, writing style. On a personal level, for me Assoc. Prof. Musov is a respected and ethical colleague and an established professional, clearly recognizable in academic circles with an excellent reputation.

Regarding the meeting of the minimum national requirements under Article 26, paragraphs 2 and 3 of the Development of Academic Staff in the Republic of Bulgaria Act for the acquisition of the scientific degree “Doctor of Science”, I can point out that from the report presented by Assoc. Prof. Michael Musov on the meeting of the minimum national requirements laid down in the Act and the Regulations on its implementation, in relation to this procedure, it is evident that it meets these requirements.

The originality of the obtained scientific and applied results: based on the Declaration of originality of the obtained scientific and applied results submitted by the D.Sc. candidate and within the scope of my scientific competence, I believe that the dissertation submitted for review and the publications related to the dissertation topic are the personal work of the candidate. At the time of writing this review, there have been no reports or evidence of plagiarism in these works. The requirements of Article 29(1), p. 6 of the Development of Academic Staff in the Republic of Bulgaria Act have been met.

2. General characteristics of the dissertation

The dissertation paper “Behavioral principles of management accounting” is distinguished by its contemporaneity and social relevance. The issues are of interest for the theory and practice of management accounting. Behavioral aspects and issues in management accounting have been the subject of a variety of publications over the last two decades in world-leading research papers. The D.Sc. candidate focuses on the justification of behavioral principles offering solutions of theoretical and applied value to serve as a framework for the implementation of the behavioral research agenda in management accounting and at the same time to underpin a higher efficiency of the management accounting function in socio-economic practice. Assoc. Prof. Michael Musov presents his current understanding of behavioral issues drawing on the achievements of management accounting and the major publications in psychology and behavioral economics. The overall impression is of a work with a distinctly eclectic character – the author applies a set of approaches and does research in different areas of economic knowledge to characterize the specific subject of study – the behavioral principles of management accounting. The work is

distinguished by a pronounced interdisciplinarity and innovativeness in the approach to the research problem and represents an original and complete scientific work. The generalizations, conclusions and solutions proposed by the D.Sc. candidate correspond to the modern scientific achievements and represent an original and significant contribution to the theory and practice of management accounting.

The dissertation is 374 pages in length, structured in an introduction, five chapters, and conclusion. The study references over 450 sources, of which 47 are in Bulgarian. Thirteen appendices are presented. I believe that the chosen structure of exposition is appropriate and adequate and provides very good opportunities for achieving the research objectives.

The introduction has an opening character to the studied problems. It clearly and consistently outlines the aim, objectives, object, subject and thesis of the study. The aim of the dissertation paper is to develop a general framework of behavioral principles of management accounting, understood as fundamental behavioral rules that shape certain ways of thinking and/or acting, and can be systematically applied as criteria for evaluating the usefulness of alternative management accounting practices and models in their application in socio-economic practice.

This aim is realized through five purposefully and faithfully formulated objectives (tasks). The main idea of the work is that the general framework of behavioral principles of management accounting is intended to be a qualitatively new extension of the already existing sets of principles in the field of management accounting and does not completely negate or replace them. The study is primarily experimental in nature. It is one of the few works in accounting theory on this subject in which behavioral principles of management accounting are formulated for the first time, which, in the author's words, are exploratory and tentative in nature; with no claiming to be exhaustive and with the idea rather of stimulating a discussion that will lead to a more comprehensive and widely accepted formulation of the behavioral principles in the future.

The thesis statement of the paper is that there are ways to improve the effectiveness of the management accounting function in modern organizations. These opportunities primarily require a better understanding of the actual behavior of people in the organization. The application of practices and models tailored to the impact of accounting information on the perceptions, cognitive and motivational processes of managers and employees has the potential to contribute to greater effectiveness of the management accounting function and value creation in the organization.

The author justifies his choice of the methodological toolkit, which includes as a general method of knowledge the philosophy of science and scientific revolutions of the twentieth century, created by Karl Popper, Thomas Kuhn and Imre Lakatos and established as a modern philosophical-

methodological basis of empirical sciences, including accounting research. Several basic research methods are skillfully combined – the historical-logical method, the methods of analysis and synthesis, the systematic approach and the modeling method. The limitations of the study are correctly outlined. Its subject and object are adequately formulated and reflect the author's idea of presenting the chosen dissertation topic. The object is taken to be the theory and practice of management accounting, and the subject is a complex entity of the logical relationship between behavioral theory and accounting theory, with a prominent role for behavioral economics as a methodology. The D.Sc. candidate justifies the limitations of the study with the underdevelopment of behavioral economics. He believes that efforts to create a unified theory of behavioral economics are at an early stage and logically summarizes that the study of management accounting activities can only be done through individual behavioral theories while gradually creating a unified set of behavioral principles of accounting. The dissertation paper has a clear structure that meets its aim and objectives, object and subject. This structure is coherent, but at the same time, it presents an innovative approach to the topic under study, distinguished by a pronounced eclecticism and interdisciplinarity – an approach that is highly relevant to contemporary research. The presentation of the text is smooth, the analyses are based on numerous literature sources in different languages, which shows the very good knowledge of the D.Sc. candidate on the dissertation topic internationally. As a result of the research work carried out, in the course of the presentation the thesis statement has been proven. The D.Sc. candidate presents a critical analysis of the information gathered, from which a clear opinion on the issues at hand and an awareness of their concreteness in both theoretical and applied aspects emerge. My assessment of the scientific merits of the thesis is entirely highly positive.

3. Evaluation of the obtained scientific and applied results

The numerous scientific and applied results in the dissertation of Assoc. Prof. Musov include the formulation of the following conclusions, generalizations and results:

In Chapter One:

- 1) The conclusion, that the main function of modern management accounting is to create and use relevant financial and non-financial information necessary for the formulation and execution of the organizational strategy aimed at generating and preserving value. As well as the outline of management accounting's contribution to value creation and its relationship to the ability to influence the decisions and behavior of managers and employees. This behavioral function underpins the understanding that in management accounting technical aspects are invariably intertwined with the behavioral ones.

- 2) The outline of the two most important areas in which management accounting performs its function: management decision making and performance management, which integrates in an interrelated unity the activities of planning and performance control.
- 3) The synthesis by the D.Sc. candidate of the scientific conceptualization of the multiple existing interpretations of accounting principles as basic or fundamental rules or theories that shape certain ways of thinking and/or acting, representing criteria for judging the usefulness of alternative normative models for practice within certain spatial and temporal boundaries.
- 4) The justification of the need for a separate set of principles applicable to management accounting arising from the different purposes served by management accounting and financial accounting.
- 5) The study of various attempts over the last 90 years to derive principles in the field of management accounting. The critical analysis of two of these sets – developed by the Institute of Management Accountants (IMA, 2013) and by the Chartered Institute of Management Accountants (CIMA, 2017), with the clear definition of their limitations in terms of the behavioral aspects. The belief that the development of these principles into the realm of behavioral science can contribute to the implementation of a more effective management accounting function in modern organizations.

In Chapter Two:

- 6) The presented philosophical justification of behavioral aspects in accounting firstly in terms of Popper's thesis of the three worlds – World 1 (the physical world), World 2 (the mental world) and World 3 (the abstract world), and secondly – the relation to semiotics.
- 7) The systematization of the main classifications of behavioral accounting research in management accounting based on the works of Anglo-Saxon authors. Attention is also paid to the existing works devoted to behavioral issues in the Bulgarian accounting literature, with research and reference to authors such as professors Dimitar Dobrev, Kosta Pergelov, Trifon Trifonov, Mihail Dinev, Assoc. Prof. Katya Zlatareva, among others.
- 8) The justification of behavioral economics as the theoretical and methodological basis of modern management accounting and its presentation as an intersection of fundamental economic and psychological theories. The analysis of the two modes of thinking in behavioral economics as a source of cognitive heuristics and biases – the modes (types) of thinking – intuitive thinking and reflective thinking – and their interaction.
- 9) The derivation of a general framework representing guidelines for the development of behavioral management accounting principles, with

the formulation of the purposes, the generalization patterns and the evaluation criteria. These aspects of the framework are appropriately analyzed and based on the application of this outlined general framework, three behavioral principles of management accounting are logically justified and examined in the next three chapters of the dissertation paper:

- “Information and communication are process-relevant”;
- “Anticipated impact on human behavior is analyzed”;
- “Fundamental uncertainty is genuinely recognized”.

10) The findings on the lack of an overarching framework to set a common vision and goals for the behavioral accounting research program. The reflections on the development of behavioral management accounting principles and their implications for the further interdisciplinary development of accounting theory. The conclusion on the need for a common framework that includes the main guidelines for their development.

In Chapter Three:

11) The justification that relevance in management accounting is a qualitative characteristic of information with the status of a “gold standard” that has a primary importance over the other characteristics (objectivity, comparability, reliability, faithful representation). Revealing its relationship to the end-use of management accounting information, which depends on the users of the information, thus justifying the understanding of relevance as a behavioral issue. I support the D.Sc. candidate’s view that, comparatively, in financial accounting it is too difficult to integrate users’ decision-making processes into a theoretical framework, whereas in management accounting it is more achievable to take these processes (or elements thereof) into account in the model. Therefore, according to the D.Sc. candidate, the inclusion of the decision process in the behavioral model leads to two dimensions of management accounting information: process-relevant (contributing to neutralizing cognitive biases) and process-quasi-relevant (not contributing to neutralizing cognitive biases).

12) The empirical consistency of this principle is illustrated by a field experiment conducted in January 2023 with a total of 309 respondents (students in Economics and PhD students) to test whether process-relevant information and process-quasi-relevant information can lead to different decisions. By conducting this experiment, the D.Sc. candidate confirms that process-relevant and process-quasi-relevant information can result in systematically different preferences of decision makers and consequently in different decisions. The model of bounded rationality is confirmed, in which people’s cognitive abilities

to process information in a fully rational way are limited; they do not optimize but satisfice.

In Chapter Four:

- 13) The justification and formulation of the second behavioral principle of management accounting related to the dynamics in the behavior of individuals in the organization.
- 14) The study of the impact of management accounting information on the cognitive and motivational processes contributing to the effective management of dynamics in the behavior of employees and lower-level managers. The focus is on the issue of budget difficulty level as a central problem of budgeting with multiple behavioral dimensions. A behavioral model of optimal performance budget is proposed and its advantages over the traditional model developed more than 50 years ago are discussed.
- 15) The confirmation by field experiment of the empirical consistency of the theoretically grounded principle. The main applied aspects of the behavioral principle in management accounting practice are also presented.

In Chapter Five:

- 16) The study of the relationship between causality and chance and whether cause-and-effect relationships can be assumed to be strong. Attention is also paid to the problem of the correct perception of cause-and-effect relationships. The levels of uncertainty in the socioeconomic system and its causes are discussed. It is argued that under conditions of uncertainty there is a weak relationship between decisions and actions on the one hand and results on the other, and enduring success is unlikely. The application of the principle in management accounting practice is also demonstrated.
- 17) The interrelated discussion on the three behavioral principles of management accounting and the comparison with existing principles in the field of management accounting. The evaluation of the derived principles on the basis of their benefits and limitations.

In my opinion, with the “Summary and conclusions” sections at the end of each chapter, the D.Sc. candidate has managed to draw the attention to the highlights of the dissertation paper. The Conclusion section correctly presents the main results and findings of the study. A considerable amount of specialized literature on the principles and behavioral aspects of management accounting has been read and understood. The dissertation paper presented for review is a serious and thorough scientific study, which logically justifies the need for the formulation and adoption of general guidelines for deriving behavioral principles of management accounting, highlighting the main shortcoming of the currently established principles of management accounting, adopted by authoritative researchers and

professional organizations – the lack of linkage with the cognitive and motivational representations of the users of management accounting information. The dissertation paper is developed on the basis of the concepts of behavioral economics and has all the features of a new scientific research for our country, with a strong interdisciplinary character in terms of behavioral aspects. The D.Sc. candidate not only presents the opinions of various authors on the issues under consideration, but also presents a well-founded critical analysis, offering his own views, additions and generalizations. Assoc. Prof. Michail Musov has verified the consistency of his theoretical analyses, conclusions and generalizations about the three behavioral principles of management accounting with empirical research.

4. Evaluation of the scientific and applied contributions

The D.Sc. candidate has identified seven points of contribution to science. I believe that they are correctly formulated and faithfully reflect what has been achieved within the dissertation thesis. The contributions consist in the systematization of scientific knowledge, further clarification of concepts, theoretical justification and introduction of basic behavioral principles, development of an adequate toolkit for achieving the research objectives in this specific research area. I positively evaluate and accept as significant the seven contributions defined by the D.Sc. candidate, which are the result of the development of a complex innovative topic in the field of management accounting, which enriches the existing theory and practice. I believe that the contributions are clearly articulated and have been achieved in the research. In my opinion, the most important ones from a theoretical and practical point of view, linking the theoretical, methodological and empirical aspects of the study are:

- The theoretical justification of an integrated framework of basic behavioral rules that contains three internally consistent behavioral principles that form a behavioral way of thinking and acting and provide criteria for professional judgment of the usefulness of alternative management accounting models.
- The tests of the empirical consistency of the integrated framework of behavioral principles to verify their compliance with empirical reality.
- Demonstrating the validity of the derived behavioral principles as criteria for judging and selecting specific management accounting models for the purpose of achieving greater value in the organization by analyzing their application in the two functional areas of accounting practice – managerial decision making and performance management.

In my opinion, the contributions systematized by the D.Sc. candidate are in line with modern achievements in science and represent an original

and significant asset for the economic science in the field of management accounting.

5. Evaluation of the publications, related to the dissertation topic

Assoc. Prof. Michael Musov has submitted five publications on the topic of the dissertation – two articles (“in print” in a refereed journal and in a SCOPUS indexed journal), two studies (one of them “in print”) and one chapter in a collective monograph. The two papers that are visible/published at the time of writing this review contain evaluations, conclusions and ideas developed more extensively and thoroughly in the thesis:

1. A chapter in a collective monograph Мусов, М. (2023). *Професионалните квалификации на Института на сертифицираните управленски счетоводители (СИМА). В Предизвикателства на интегрираното развитие на знания и умения в съвременното образование по управленско счетоводство.* (колективна монография). София, ИК – УНСС, с. 15–45, ISBN 978-619-232-708-8 (CD); с.13–48, ISBN 978-619-232-707-1 (книжно тяло). [Musov, M., 2023. Profesionalnite kvalifikatsii na Instituta na sertifikatsiranite upravleniski schetovoditeli (SIMA). V Predizvikelstva na integriranoto razvitiie na znania i umenia v savremennoto obrazovanie po upravlenisko schetovodstvo. (collective monograph), Sofia, IK – UNSS, pp. 15–45, ISBN 978-619-232-708-8 (CD); pp. 13–48, ISBN 978-619-232-707-1 (book)]
2. Мусов, М. (2022). Поведенчески аспекти в теорията и практиката на управленското счетоводство. *Научни трудове, LXII. Т. 1.* София, ИК – УНСС, с. 333–357, ISSN (print): 0861-9344; ISSN (online): 2534-8957. [Musov, M., 2022, Povedencheski aspekti v teoriyata i praktikata na upravlenskoto schetovodstvo. Nauchni trudove. LXII, T. 1. Sofia, IK – UNSS, pp. 333–357, ISSN (print): 0861-9344; ISSN (online): 2534-8957].

The relatively low degree of dissemination of the obtained results in the scientific literature at the present time is a reason to recommend to the D.Sc. candidate that the scientific results of his research to gain wider publicity, so they will also become the subject of discussion by Bulgarian and foreign researchers and professional organizations, which will support the realization of the candidate’s idea “...to stimulate a discussion that will lead to a more comprehensive and relatively widely accepted formulation of the behavioral principles in the future”, presented on p. 10 of the dissertation paper as well as in the author’s abstract.

6. Evaluation of the author’s abstract

The author’s abstract submitted for review objectively and reliably reflects in a concise form the essence and main contributions and

conclusions of the dissertation paper. It meets the requirements for the preparation of a similar type of work and contains a list of scientific publications, related to the dissertation topic, as well as a list of the main contributions.

7. Criticism, recommendations, and questions

The dissertation paper submitted for review has the necessary characteristics of a purposeful, comprehensive and in-depth study of a contemporary and complex accounting problem, and the critical remarks and recommendations presented here do not detract from these qualities. During the preliminary discussion procedure in the department Assoc. Prof. Musov conscientiously and with great concern removed most of the critical remarks of the internal reviewers and the members of the department council. In my opinion, a more detailed and categorical addressing of the results to the authors, researchers and professional organizations interested in this issue is necessary, such as CIMA (The Chartered Institute of Management Accountants – the world’s largest professional organization in the field of management accounting), the Institute of Management accountants (IMA), the Association of International Certified Professional Accountants, the International Federation of Accountants (IFAC) and other organizations of professional accountants in Bulgaria and abroad. I believe that the opinion of the institutions concerned is particularly valuable for a more objective evaluation of the research results, which could thus find approbation in the relevant organizations and research centers. Thus, the evaluation of the dissertation paper would be fairer and the results would achieve a greater degree of applicability, recognition, publicity and discussion. In this regard, I recommend to proceed with a more ambitious addressing of the research results to the scientific community and the interested professional organizations.

Questions to the D.Sc. candidate:

- 1. How do the three behavioral principles of management accounting analyzed in the thesis relate to the basic principles of behavioral economics, adopted in the thesis as their theoretical and methodological basis?*
- 2. What changes in the content of management accounting education in higher education institutions in Bulgaria can the candidate justify given his understanding that “behavioral aspects are an inherent and fundamental part of the theory and practice of management accounting...”(p. 89 of the dissertation paper)?*

8. Conclusion

As a result of my thorough acquaintance with the dissertation paper, its abstract and the attached scientific publications on the dissertation topic of the candidate, I confirm that they contain scientific, scientific-applied and applied results of high research value, which represent a significant and original contribution to science and fully comply with all the requirements of the Development of Academic Staff in the Republic of Bulgaria Act and the Regulations on its implementation.

Based on the above, I give my categorical high positive evaluation for the conducted research presented in the dissertation paper by Assoc. Prof. Michael Musov, the author's abstract to it, all the results obtained and contributions systematized. With conviction, I propose to the esteemed Scientific Committee to award the degree of Doctor of Science to Assoc. Prof. Dr. Michael Zhelyazkov Musov in the professional field 3.8. Economics, scientific specialty "Accounting, Control and Analysis of Economic Activity (Accounting and Analysis)".

03/08/2023
Sofia

Reviewer:
(Prof. Dr. Daniela Feschiyan)